

Volodymyr Reshota

Ph.D., Associate Professor
Ivan Franko National University of Lviv
reshota@icloud.com

Notion and Essence of Judicial Law

Keywords: judicial law, justice, judicial proceeding, judicial procedure, judiciary.

Judicial reform is one of the most important tasks of the state due to necessity to create a judiciary which would enjoy trust and support from people. Since Ukraine has proclaimed its independence it has constant ongoing judicial reform, the aim of which is to amend the legislation of the judicial system and to establish a more efficient and accessible judiciary for all citizens. Nevertheless, the level of trust and satisfaction with the judiciary system in Ukraine remains very low. All this leads to the urgency of finding new ways and forms of judiciary reforming in Ukraine, its optimization, its ability to objectively and impartially perform judicial functions, and receive the support from the community. At the same time, we believe that such a transformation of the judiciary system is not possible only by cosmetic amendments to the law, by changing names of courts or redistribution of competencies between the units of the judiciary. Perhaps the greatest achievement of the state in this very area is the establishment of administrative justice system in Ukraine. Its main task is to protect rights and freedoms of individuals and legal entities against unlawful decisions, actions or inactions of the government. Instead

it seems we need to perform a comprehensive judicial reform which will rely on theoretical achievements of legal science and will implement the best international experience which can be useful for our country in this field.

Significant in this context it appears the need for a theoretical framework for the reform of the judiciary in Ukraine. It will help to look at the complex issues of justice in general to develop a mechanism for its reformation. The theoretical and normative basis for the functioning of the judiciary in Ukraine is the judicial law. It is necessary to emphasize that many scholars understand judicial law as a number of legal norms of Ukraine's Constitution and Law of Ukraine «On judiciary and status of judges».

Today there is no single approach to explain a notion of judicial law. There is no common understanding of its essence, system and possibility to regard it as a separate branch of law.

Among domestic researchers who were involved in the problems of judicial law, we should distinguish V. Bryntsev, V. Gorodovenko, M. Koziubra, V. Komarov, V. Krivenko, N. Kuznetsov, R. Kuybida, V. Malyarenko, I. Marochkin V. Moldovan, L. Moskvych, I. Nazarov, D. Prytyka, S. Prylutsky, P. Rabinovich, N. Rudenko, A. Selivanov, V. Serdyuk, N. Sibilova, S. Shevchuk, V. Shishkin, I. Burevich and many others. However, today in Ukraine there is no single comprehensive research of this problem which caused the relevance of this studying.

The aim of this article is to investigate scientific approaches to definition of judicial law, to single out its judicial nature, essence and its components.

Among the different approaches to the definition of a judicial law in legal literature we should take into consideration comprehensive understanding of judicial law made by S. Prylutskyj. He describes the judicial law as:

1. The law which exists in judicial precedents, which is also known as common law, court practice, constitutional courts' decisions or in other judicial acts.
2. Number of legal norms, which regulate judiciary.
3. Scientific conception of judicial reform which took place in Russia in 1864 and was developed by number of scholars of Soviet Union to present date.
4. Separate branch of law, which comprehensively examines the judiciary system in its system connection, organization and action¹.

Under the first approach to the essence of the judicial law it is characterized by identification with a judge-made law or judicial rule-making. This refers to the law which was created as a result of judicial decisions, judicial acts. This interpretation is connected with the Anglo-Saxon legal system, where traditional courts, along with Parliament create legal norms, by making judicial decisions. These decisions become precedents for the settlement of similar cases in the future. Thus the judicial law under this approach is only the law which is created by the courts.

¹ S. Prylutsky, *Vstup to teoriyi sudovoyi vlady (Suspilstvo. Pravosuddya. Derzhava)*, Kyiv 2012, S. 8–10.

However, into our opinion, this is too narrow understanding of judicial law, which refers only to its element or source of judicial law.

According to the next interpretation of the judiciary it is a set of rules regulating the judicial system and judiciary in general. The author notes that in this respect the judiciary is a complex of cross-sectoral regulations (sectoral legislation). The Judicial Code of Belgium (1967) is a good example for this very approach. It regulates the organization of courts and tribunals, their competence and procedure activity (Article 1)² and the legal status of lawyers. There is also the Code of Judicial System of France (1978)³, which determines normative principles of all courts' operation which hear criminal and civil cases in France. In this context it is also important to mention the draft of the Great judicial code of Ukraine which registered in the Supreme Council of Ukraine in 2003. It was an attempt to codify all of rules concerning the judicial system in Ukraine. However, the proposed definition under the second approach, in our opinion is quite narrow. It duplicates legal norms which are included into the law of Ukraine «On the Judicial System and Status of Judges», moreover, is the only branch of legislation. Although it seems that today we can talk about new complex branch of law which is broader than just a system of legislation.

A branch of law and a branch of legislation are two different even though dialectically interrelated categories. Thus the primary unit of branch of law is a legal norm, while legal provision is the part of branch of legislation. All legal provisions in their complex form a legal act. In addition, the source of judicial law is not only a legal act, but also normative agreements court practice and other external forms of law. For legal system is a form of existence of judicial law as a field of law.

Under the third approach S. Prylutsky understands the judicial law as a scientific concept of tsarist Russia from the time of the judicial reform in 1864, which was continued by Soviet legal science and revived in Ukraine. Many scientific papers related to the concept and essence of judicial law were issued at the beginning of the last century. I. Foyntsky stated a close relationship between criminal and civil processes. Questions of judicial law were a subject of study of prominent Russian scientists in the Soviet period as well. Among the most prominent publications we should recall M. Polyansky's work «Essays on the general theory of criminal proceedings», published in 1927. In it he analyzed the essence and system of judicial law. Later in 1949 M. Shifman published a monograph «The prosecutor in criminal proceedings (trial stage)», in which he proposed to develop the concept of judicial law. In 1956 A. Ryvlin made a scientific work which is also devoted to the problems of judicial law. In 1983 a monograph by M. Polyansky, M. Strogovich, V. Savitsky and A. Melnikov «Problems of judicial law» was released. In this work the authors have formulated and substantiated the idea of judicial law as a complex

---

² *Code Judiciaire* (10 octobre 1967), 368 s. – Mode d'accès : <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/fr/be/be136fr.pdf>

³ *Code de l'organisation judiciaire* «Journal officiel de la République Française», 1978, Mode d'accès: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000337659>

branch of law which includes all judicial proceedings. These issues were also investigated by other representatives of law of civil proceedings such as E. Murad'yan, I. Reshetnikova and others⁴.

A category «judicial law» hasn't been used only in the writings of Soviet researchers. In this context we should notice a work of the professor of Ukrainian Free University in Munich Dr. Jaroslav Padoh called «Ancient Ukrainian judiciary» (1949). In his work the author argued and justified legal terms such as the judiciary, the judicial system, justice which is still relevant even today⁵.

Among the modern Ukrainian researchers of judicial law and the judiciary in general we should provide the following names: V. Bryntsev, V. Gorodovenko, I. Marochkin V. Moldovan, L. Moskvych, I. Nazarov, D. Prytyka, S. Prylutsky, A. Selivanov, S. Shevchuk, I. Yurevich and many others.

Today theoretical understanding of the concept of judicial law is essential for the formation of a new field of judicial law. Although we cannot regard judicial law as only a complex of judicial proceedings. Into our opinion the formation of a new field of law will become a basis for all kinds of judicial specializations and this will ensure unity of the judiciary. Thus, in our view, the judiciary is not only a theoretical concept, but a new legal doctrine. It hasn't completely formed yet, but is actively filled with works of researchers.

According to the fourth interpretation of judicial law by S. Prylutsky it is characterized as a separate branch of law which comprehensively examines the judiciary and justice system in their communication, organization and action. However, in our opinion, there is a substitution of notions of law and jurisprudence as the branch of law doesn't study any phenomena or processes. It is a complex of legal norms task of which is to regulate not to study social relationship. Thus the task of the judicial law as a field of law is to regulate social relations in the field of judiciary, justice in general.

Therefore, we believe that the judicial law should be considered in a classic approach as a branch of law, as a science and as an academic discipline. This will help to avoid confusion in understanding of the nature of the judicial law, will separate the judicial law from the other branches of law, legal sciences and disciplines.

A branch of law may be characterized as homogeneous set of social relations regulated by specific method of legal regulations. Thus the main criterion for distinguishing branches of law is subject and method of legal regulation. Unlike many new fields of law which were separated from the fundamental branches of law, for instance land law, environmental law, commercial law, etc. The judicial law, including its material component is not part of other areas of law. The Constitution regulates the general issues of justice and the judiciary as well as basic matters of other areas

---

⁴ A. Guskova, N. Muratova, *Sudebnoe pravo: istoria i sovremennost sudebnoy vlasti v sfere uholovnoho sudoprozyvodstva*, Moskva 2005, 176 s.

⁵ Y. Padoh, *Davnie Ukrainske sudove pravo (konspekt vykladiv)*, Munich-Paris, 1949, 49 s.

of law. However, place of judicial law among other areas of law, in our view is unique, defined by its subject and settled by a specific method of legal regulation.

S. Alekseev notes that the field of law is not just the area of legal regulation, artificially arranged set of rules by «their subject», but real and unique legal units in the legal sense of law⁶. As for the judicial law, he wrote that it is not the main branch that absorbs (replaces) criminal procedure, civil procedure, law of the judiciary, but a «comprehensive integrated complex which is built above mentioned divisions of the basic structure of Soviet law»⁷.

L. Moskvych offers to characterize the judicial law as a complex branch of law, «as its subject is the legal regulation of social relations which arise in the implementation of the functions of the judiciary, and therefore, it combines several specific (one might even say – unique) legal relationships. This involves the interplay of material law, determining statutory provisions on judicial system and status of holders of judicial power, and procedural rules which define the general principles of litigation. Interference of the form and content of social relations that arise in the process of implementation of the functions of the judiciary, determines the integrity and unity of the judicial law as a complex area of law»⁸. We should agree with this position, because the judiciary is really a complex branch of law that has to carry out legal regulation of social relations arising in the area of justice and to establish the basis for all procedural areas of law, to ensure the unity of the judiciary, and all kinds of judicial proceedings. Such an approach cannot be realized by mechanical unification of existing procedural areas of law, but by formation of joint principles of justice.

Therefore, it is difficult to agree with the opinion of A. Guskova, who argues that the judicial law is a litigation based on legal norms. The judicial law, she states, «is the complex of all procedural branches of law, «leaving aside the judiciary, which even though has some organizational and legal impact on the judicial law, but cannot be its part»⁹. We believe that this approach, based on the Soviet concept of judicial law does not meet the needs of current legal practice. Combining of different judicial processes into one branch of law even with common principles in our opinion is fragmented and unjustified as it doesn't include very important norms of material law.

This caused some pessimistic concerns about the future of the judicial law as independent branch of law according to L. Shylo and A. Loboyko, «it has no future because its elements, which are also components of other procedural branches, are very different»¹⁰.

---

⁶ S. Alekseev, *Pravo: Azbuka – teoriya – filosofija. Opyt kompleksnogo isledovanija*, Moskva 1999, s. 250.

⁷ S. Alekseev, *Structura sovietskogo prava*, Moskva 1975, s. 197.

⁸ L. Moskvych, *Sudove pravo: krok vid teorii do galuzi prava* «Pravo Ukrainy», 2015, nr. 3, s. 21.

⁹ A. Guskova, N. Muratova, *op. cit.*, s. 18.

¹⁰ L. Loboyko, L. Shylo, *Koncepciya sudovoho prava u konteksti sudovoho zahystu prav i svobody* «Pravo Ukrayiny», 2015, nr. 3, s. 63, 64.

Judicial process should be recognized as a part of judicial law, but without norms of material law it has no sense at all. Opponents of this approach remark that in this way all kinds of judicial processes have more differences than similarities. That is why in our opinion formation of a new complex field of law should take into account modern realities of legal practice and theoretical achievements of national law and practice.

V. Boyko, V. Yevdokimov, and A. Yuldashev propose to define the judicial law as a set of legal norms which provide a natural right to protection¹¹. Thus the judicial law in their understanding is a subjective right of the individual, which is provided by the state through its positive law.

According to Alexander Selivanov, the judicial law is identified with the theory of legal maintenance of public relations related to the administration of justice. This provides the essence of judicial law as a doctrine of judicial power in the public legal system of Ukraine. Thus, concludes the research, the judicial law pretends to become independent branch of the national jurisprudence¹².

We should agree with the definition of the judicial law provided by L. Moskvich, who proposed to consider it as a part of public law, which «examines the basic principles of functioning of the judiciary: basics of the judicial system. Thus ensuring the right to adequate legal protection; foundations of judicial process involving common to all types of proceedings principles and reflect the specifics of this type of legal process; court management which studies the place of court in the state mechanism, laws of effective interaction of court with government agencies and society, etc»¹³. This definition broadly describes the subject of the judicial law which is a range of public relations and are regulated within this very field of law.

Another essential feature for the separation of judicial law as a branch of law is a method of legal regulation that defines in what ways and means social relations should be regulated, which are the subject of the subsequent branch of law. Traditionally two basic methods of legal regulation are distinguished: the imperative method and the dispositive one. Due to the fact that the judicial law is a branch of public law and it studies justice and the judiciary, the imperative method is the main method of legal regulation. But along with this, as in many other areas of public law, the judicial law is characterized by discretionary elements, which can include reconciliation institute in the trial, the principles of equality before the law and the court, adversarial principle and optionality.

We believe that today there are all grounds to acknowledge that the judiciary in Ukraine is formed as a separate branch of Ukrainian law with its specific subject. It is intended to make regulations of public relations in the field of justice. It also has a specific method of legal regulation – the complex imperative and dispo-

---

¹¹ V. F. Boyko, *et al.*, *Pravo liudyny na pravosuddia (Sudove pravo Ukrainy)*, Kyiv 2003, s. 6, 7.

¹² A. O. Selivanov, *Sudove pravo: nova galuz' prava chy teoretychna dumka* «Visnyk Verhovnoho Sudu Ukrainy», 2008, nr. 6 (94), s. 6–9.

¹³ L. Moskvych, *op. cit.*, s. 24.

sitive method. Hence, the judicial law is a branch of law which can be defined as a set of legal norms governing public relations in the field of justice and its implementation through legal proceedings. Of course, this definition is not clear and complete but it is intended to identify a specific subject of this legal branch which is justice.

Justice in Ukraine is administered by the judiciary in the following five forms, which are: constitutional, civil, economic, criminal and administrative procedures. The doctrine of judicial law is of particular importance as it investigates the special subject of the judicial law, which is not only a scientific concept or theoretical model, but real legal phenomenon in which exist the judiciary and judicial order¹⁴.

In the second sense in our opinion the judicial law should be considered as a legal science. In this sense it is wider than the field of law. As a science it includes theoretical research and works of scholars. It creates theoretical and methodological foundations for research, finding optimal models, analysis, practical recommendations for improvements of the judiciary in Ukraine. It is the science of judicial law which created a framework for the separation of judicial law as a separate branch of law.

However, we should admit that in modern Ukrainian law the judicial law is still a very young almost not explored science. It is investigated mainly by scholars of other fields of law. This thesis confirms M. Kolokolov, who claims that knowledge of the judicial power are currently scattered across a group of humanities, but urgently require a generalized settlement within a single fundamental science¹⁵.

Judicial law as a science is a specialized field of knowledge which investigates the functioning of the judiciary, its place in the system of government, its social role and organizational principles of proper conditions of its functioning, judicial procedure and its impact on the specific subjects of law¹⁶.

A separate specialty for Ph. D. thesis defense in Ukraine «12.00.10 – Judiciary; prosecution and advocacy» contributes to the formation of a separate science of judicial law. According to the passport of this specialty it studies questions of the legal nature of the judiciary, problems of legislation concerning objectives and structure of the court system in Ukraine, the legal status of judges and bodies that make up the infrastructure of the judiciary.

The judicial law as an academic discipline in Ukraine is practically not formed. The question of the judiciary, constitutional principles of the judicial system are considered fragmented within the theory of law, constitutional law, judicial and law enforcement law and others. Only in few schools there are special chairs of judicial law and they teach relevant training courses for students. First of all we

---

¹⁴ A. Selivanov, *Sudove pravo jak samostijna galuz' systemy suchasnoho ukrainskoho prava* «Pravo Ukrainy», 2015, nr. 3, s. 9–17.

¹⁵ N. A. Kolokolov, *Sudebnaya vlast': o suschem fenomene v logose*, Moskva 2005, s. 6.

¹⁶ Moskvych L. *op. cit.*, s. 19.

should name the National University «Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise», which has a discipline «Judicial Law» and a methodical book for students from this subject¹⁷.

However, this is rather an exception from the general rule. Here we are facing the question concerning feasibility of judicial law studying by law students in higher educational institutions of Ukraine. In this context, we agree with A. Tsyhotskyj who said that the study of judicial law is essential for the preparation of lawyers, as in future these specialists will have knowledge required for their occupation. Students should acquire knowledge necessary to ensure effective and justified work of public authorities at the time of state formation and market economy and also this forms the legal culture and legal ability to make equitable decisions¹⁸.

Thus, we can make a conclusion that issues of judicial law today are very urgent for Ukraine especially in the context of permanently reforming of judicial system. It is necessary to find the optimal model for judicial power, create effective mechanisms for independent, objective, impartial consideration and resolution of cases. Judicial law is a new phenomenon in national science and legal system. We believe that the intensification of theoretical researches in the field of judicial law will improve the legal sphere of realization of justice and will create appropriate legislative framework.

Investigation of notion and essence of judicial law led us to the conclusion that we should single out three approaches for understanding of the judicial law. We should understand it as a branch of law, as a science and academic discipline. However, the question of judicial law requires further fundamental researches which will lead to its consolidation in the domestic legal science and will create grounds for its further development in Ukrainian legal system.

Streszczenie

Pojęcie oraz istota prawa sądowego

Reforma sądownictwa jest jednym z najważniejszych zadań państwa. Powodowana jest potrzebą stworzenia takiego systemu sądownictwa, który będzie mieć zaufanie i poparcie w społeczeństwie. Istotną w tym kontekście wydaje się potrzeba wykorzystania podstaw teoretycznych dla reformy sądownictwa na Ukrainie. Pozwoli to

¹⁷ *Navchalno-metodychnyj posibnyk z navchalnoyi dyscipliny «Sudove pravo» (galuz' znan' 0304 «Pravo», osvithnio-kvalifikacijnyj riven' «Magistr», napriam pidhotovky 8.03040101 «Pravoznavstvo») dlia studentiv fakultetu No. 8 zaochnoi formy navchannia*, uklad. I. Ye. Marochkin, L. M. Moskvych, I. V. Nazarov ta in, Kharkiv 2012, 30 s.

¹⁸ A. V. Cyhockyy, *Sudebnoye pravo kak uchebnaja disciplina v sistemem podhotovki yuristov: problem stanovlenija* «Vestnik Novosibiskoho gosudarstennogo universiteta», Seriya pravo, 2008, nr. 1, t. 4, s. 28.

dokonać kompleksowej analizy sądownictwa w ogóle, a także stworzyć mechanizm jego udoskonalenia. Podstawą teoretyczną i normatywną dla funkcjonowania władzy sądowniczej jest prawo sądowe.

W artykule wykazano, iż obecnie nie istnieje ani jeden sposób podejścia do wyjaśnienia pojęcia prawa sądowego. Nie ma również ogólnego rozumienia jego istoty, systemu czy możliwości tworzenia jako odrębnej gałęzi prawa.

Zadaniem postawionym w niniejszym artykule było zbadanie metod naukowych w celu określenia definicji prawa sądowego, a także wydzielenie jego charakteru prawnego, istoty oraz składowych.

Dzisiejsze problemy w prawie sądowym są niezwykle ważne dla Ukrainy, zwłaszcza w kontekście trwałej reformy sądownictwa. Konieczne jest znalezienie optymalnego modelu władzy sądowniczej oraz stworzenie skutecznych mechanizmów niezależnego, obiektywnego, bezstronnego rozpatrywania i załatwiania spraw. Prawo sądowe jest zjawiskiem nowym dla nauki i prawa w ogóle. Wierzymy, że intensyfikacja badań teoretycznych w dziedzinie prawa sądowego poprawi sferę prawną dążenia do sprawiedliwości i stworzy odpowiednie ramy legislacyjne.

W artykule zidentyfikowano, iż dziś posiadane są wszelkie podstawy do uznania tego, że sądownictwo na Ukrainie jest formowane jako oddzielna gałąź ukraińskiego prawa, jako relacje społeczne w kwestii tematu sprawiedliwości, oraz tego, iż posiada ono specyficzną metodę regulacji prawnej – imperatywno-dyspozytywną. Prawo sądowe jest taką gałęzią prawa, która może być określona jako zbiór reguł prawnych regulujących kwestie publiczne w zakresie sprawiedliwości, implementowanych poprzez procedury prawne.

Zbadanie pojęcia i istoty prawa sądowego pozwoliło dojść do wniosku o konieczności rozdzielenia trzech podejść jego wyznaczenia: jako gałęzi prawa krajowego, jako nauki i jako dyscypliny akademickiej. Jednakże w kwestii prawa sądowego potrzebne są dalsze, fundamentalne badania naukowe, co w dalszej kolejności sprzyjać będzie uznaniu go w ramach nauk prawnych, a następnie kształtowaniu się odpowiedniej dziedziny ukraińskiego prawa.

Słowa kluczowe: Prawo sądowe, sprawiedliwość, proces sądowy, postępowanie sądowe, postępowanie sądowe, sądownictwo.

Володимир Решота

канд. наук держ. упр., доц.

Львівський національний університет імені Івана Франка

reshota@icloud.com

Поняття та сутність судового права

Ключові слова: судове право, правосуддя, судовий процес, судочинство, судоустрій.

Реформа правосуддя є одним із найголовніших завдань держави, викликана необхідністю формування такої системи судової влади, яка б користувалась довірою та підтримкою у суспільстві. В Україні з часу проголошення незалежності постійно триває судово-правова реформа, що полягає у змінах до законодавства щодо судоустрою та статусу суддів, необхідності побудови більш ефективної та доступної для громадян судової системи. Незважаючи на це, рівень довіри та задоволення громадян судовою владою в Україні залишається вкрай низьким. Все це зумовлює актуальність пошуку нових способів та форм реформування судової влади в Україні, її оптимізації, здатності об'єктивно та неупереджено здійснювати судові функції, користуватись підтримкою у суспільстві. Поряд із цим така ґрунтовна трансформація судової влади не можлива, на нашу думку, косметичними змінами до законодавства, через зміну назв судових органів чи перерозподіл компетенції між ланками судової системи. Чи не найбільшим досягненням держави у цій сфері можна

вважати створення системи адміністративного судочинства, завданням якої є захист прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб від незаконних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Натомість видається необхідно провести масштабну реформу, яка б спиралась на теоретичні здобутки науки та впроваджувала зарубіжний досвід, що може бути корисний та реально може бути впроваджений у вітчизняних реаліях державотворення.

Суттєвим у цьому контексті видається необхідність використання теоретичного підґрунтя для реформи судової влади в Україні. Це дозволить комплексно подивитись на проблеми судочинства та правосуддя загалом, розробити механізм їх реформування. Теоретичною та нормативною основою для функціонування судової влади, судоустрою у державі є судове право. Однак досить часто розуміння судового права зводиться лише до положень Конституції України та Закону України «Про судоустрій та статус суддів».

Сьогодні немає єдиного підходу до визначення поняття судового права, відсутній спільний підхід до розуміння його сутності, системи, можливості виокремлення у якості окремої галузі права.

Серед вітчизняних дослідників, які займались проблемами судового права, слід вказати таких як В. Бринцев, В. Городовенко, М. Козюбра, В. Комаров, В. Кривенко, Н. Кузнєцова, Р. Куйбіда, В. Маляренко, І. Марочкін, В. Молдован, Л. Москвич, І. Назаров, Д. Притика, С. Прилуцький, П. Рабінович, М. Руденко, А. Селіванов, В. Сердюк, Н. Сібільова, С. Шевчук, В. Шишкін, І. Юревич та багато інших. Проте на сьогодні в Україні відсутнє єдине комплексне ґрунтовне дослідження з проблем судового права, що загалом й зумовило актуальність цього дослідження.

Завданням цієї статті є дослідити основні наукові підходи до визначення судового права, з'ясувати його правову природу та сутність, визначити його складові елементи.

Серед існуючих в юридичній літературі підходів до визначення поняття судового права варто звернути увагу на запропоноване С. В. Прилуцьким комплексне розуміння судового права, під яким він визначає:

1. Право, що міститься у судових прецедентах – так зване прецедентне право чи судовій практиці, рішеннях конституційних судів та інших судових актах.
2. Сукупність норм, які регулюють судоустрій та судочинство.
3. Наукова концепція часів судової реформи 1864 р. у царській Росії, яка з середини 30-х років минулого століття була продовжена радянською юридичною наукою і відродилась в сучасній Україні та окремих країнах СНД.
4. Окрема галузь права, що комплексно вивчає судову владу та правосуддя у їх системному зв'язку, організації та дії¹.

¹ Прилуцький С. В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава): монографія / С. В. Прилуцький. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2012. – С. 8–10.

Перший підхід до розуміння судового права характеризується ототожненням судового права із суддівським правом або суддівською нормотворчістю, під якою розуміють право, створене у результаті прийняття судових рішень, судових актів. Саме таке трактування найближче для країн англосаксонської правової системи, де традиційно суди, поряд із парламентом, виконують нормотворчу функцію, приймаючи судові рішення, що набувають прецедентне значення для врегулювання суспільних відносин. Відтак судове право згідно цього підходу це все право, що створюється судами. Проте на нашу думку, це дещо вузьке розуміння судового права, під яким розуміють лише складову судового права – його джерело або зовнішню форму судового права.

Згідно з наступним трактуванням судове право являє собою сукупність норм, які регулюють судоустрій та судочинство. При цьому С. Прилуцький зазначає, що у цьому розумінні судове право має характер міжгалузевого комплексу норм (галузевого законодавства). Тут можна навести як приклад Судовий кодекс Бельгії (1967 р.), який врегульовує організацію судів і трибуналів, їх компетенцію та процедуру діяльності (стаття 1)², а також правовий статус адвокатів, Кодекс про судоустрій Франції (1978 р.)³, що визначає нормативні засади функціонування усіх судових інстанцій, що розглядають кримінальні та цивільні справи у Франції. У цьому контексті також важливо згадати і про проект Великого судового кодексу, зареєстрований у Верховній Раді України у 2003 році як спроба кодифікації норм, що регламентують судоустрій в Україні. Однак запропоноване визначення, на нашу думку, є досить вузьким, адже фактично дублює норми, які є в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» і, крім того, є лише галуззю законодавства. Видається сьогодні вже можна вести мову про комплексну галузь права – судове право, а не лише про систему законодавства. Галузь права і галузь законодавства – це різні, хоча і діалектично взаємопов'язані між собою категорії. Так, первинною одиницею галузі права є юридична норма, у то час як для галузі законодавства – правовий припис, які у сукупності є складовими нормативно-правового акта. Окрім того, джерелом судового права є не лише нормативно-правовий акт, але й нормативний договір, судова практика та інші зовнішні форми права. Адже система законодавства є формою існування судового права як галузі права.

Відповідно до третього підходу С. В. Прилуцький під судовим правом розуміє наукову концепцію царської Росії, починаючи з часів судової реформи 1864 р., що була продовжена радянською юридичною наукою і відродилась в Україні. Багато наукових праць, що стосуються поняття та сутності судового права були видані ще на початку минулого століття. Так, І. Я. Фой-

² Code Judiciaire (10 octobre 1967) [Ressource électronique]. – 368 p. – Mode d'accès: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/fr/be/be136fr.pdf>

³ Code de l'organisation judiciaire [Ressource électronique] // Journal officiel de la République Française. – 18 mars 1978. – Mode d'accès: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT00000337659>

ницький відзначав найтісніший зв'язок кримінального судочинства з процесом цивільним і адміністративним. Питаннями судового права займалися видатні російські вчені і в радянський період. Серед найбільш відомих публікацій слід назвати роботу М. М. Полянського «Нариси загальної теорії кримінального процесу», опубліковану у 1927 році, в якій аналізувалася думка вченого про сутність судового права. Пізніше, у 1949 р, вийшла в світ монографія М. Л. Шифмана «Прокурор у кримінальному процесі (стадія судового розгляду)», в якій автор пропонував розробити концепцію судового права. У 1956 році у роботі А. Л. Ривліна досліджуються питання судового права. У 1983 р. виходить монографія М. М. Полянського, М. С. Строгович, В. М. Савицького і А. О. Мельникова «Проблеми судового права», в якій автори сформулювали і обґрунтували ідею комплексної галузі права як сукупності процесуальних галузей права. Питанням формування концепції судового права займалися не лише представники науки кримінального процесу, але й цивільного процесу такі як Е. М. Мурад'ян, І. В. Решетнікова та інші⁴.

Категорія «судове право» використовувалась не лише у працях радянських дослідників, так, необхідно відзначити працю («конспект викладів») професора Українського вільного університету доктора Ярослава Падох під назвою «Давнє українське судове право» (1949 р.), у якій використовуються та обґрунтовуються такі терміни як судівництво, судовий устрій, судочинство, що є актуальним й сьогодні⁵.

Серед сучасних українських дослідників проблем судового права та судової влади загалом слід вказати, таких як В. Бринцев, В. Городовенко, І. Марочкін, В. Молдован, Л. Москвич, І. Назаров, Д. Притика, С. Прилуцький, А. Селіванов, С. Шевчук, І. Юревич та багато інших.

Сьогодні теоретичні уявлення та створення концепції судового права мають важливе значення для формування нової галузі судового права. При цьому безумовно не можна говорити про поглинання цієї галузі існуючих процесуальних галузей права, натомість визначальним, на нашу думку, має стати формування нової галузі судового права, що виступить основою для здійснення правосуддя усіх спеціалізацій та сприятиме забезпеченню єдності судової влади. При цьому, на нашу думку, про судове право слід говорити не лише як про концепцію, а вже як про нову правову науку, що хоча ще не сформувалась остаточно, проте активно наповнюється працями вітчизняних дослідників.

Згідно із четвертим трактуванням судового права С. В. Прилуцького під судовим правом розуміємо окрему галузь права, що комплексно вивчає

⁴ Гуськова А. П. Судебное право: история и современность судебной власти в сфере уголовного судопроизводства: монография / А. П. Гуськова, Н. Г. Муратова. – М.: Юрист, 2005. – 176 с. [Электронный ресурс] // Сейчас.ру. – 2015. – 106 с. – Режим доступа: <https://www.lawmix.ru/commlaw/1333>. – С. 2.

⁵ Падох Я. Давнє українське судове право (конспект викладів) / Я. Падох. – Мюнхен – Париж, 1949. – 49 с.

судову владу та правосуддя у їх системному зв'язку, організації та дії. При цьому, на нашу думку, відбулась підміна понять галузь права і юридична наука. Адже галузь права не має за завдання вивчати будь-які явища і процеси, адже становить сукупність правових норм, що врегульовують суспільні відносини. Відтак завданням галузі судового права є регулювання суспільних відносин у сфері судової влади, правосуддя в цілому, а не їх вивчення.

Зважаючи на це, на нашу думку, судове право слід розглядати у класичному для більшості правових наук і галузей права підході: як галузь права, як науку і як навчальну дисципліну. Це дозволить уникнути плутанини в розумінні сутності судового права, дозволить відмежувати судове право від інших галузей права, юридичних наук та дисциплін.

Під галуззю права розуміємо сукупність однорідних суспільних відносин, врегульованих специфічним методом правового регулювання. Відтак основним критерієм для розмежування галузей права виступає предмет та метод правового регулювання. На відміну від багатьох нових галузей права, виділених із фундаментальних галузей права, наприклад, земельне, екологічне право, господарське право тощо, судове право, зокрема матеріальна його складова, не перебуває у межах іншої галузі права. Конституція у загальному врегульовує питання правосуддя та судової влади, так само як й основну матерію інших галузей права. Проте місце судового права серед інших галузей права, на наш погляд, є унікальним, що визначається тим колом суспільних відносин, що становлять його предмет і врегульовується специфічним методом правового регулювання.

С. Алексєєв відзначав, що галузі права – не просто зони юридичного регулювання, не штучно скомпоновані сукупності норм «за предметом», а реально існуючі та юридично своєрідні підрозділи у самому юридичному змісті права⁶. Щодо судового права він писав, що це не основна галузь, яка поглинає (замінює) кримінально-процесуальне, цивільно-процесуальне, право судоустрою, а «комплексна інтегрована сукупність, що «надбудовується» над зазначеними підрозділами основної структури радянського права»⁷.

Л. Москвич пропонує віднести судове право до комплексної галузі права, «оскільки його предмет – правове регулювання суспільних відносин, які виникають у процесі реалізації функцій судової влади, а отже, поєднує декілька специфічних (можна навіть сказати – унікальних) правовідносин. Це передбачає взаємовплив норм матеріального права, що визначають статутні положення щодо судоустрою та статусу носіїв судової влади, та норм процесуального права, які визначають загальні засади судового процесу. Взаємовплив форми і змісту суспільних відносин, які виникають при реалізації функцій судової влади, обумовлює цілісність та єдність судового права як комплексної

⁶ Алексєєв С. С. Право: азбука – теорія – філософія. Опыт комплексного исследования / С. С. Алексєєв. – М.: Статут, 1999. – С. 250.

⁷ Алексєєв С. С. Структура советского права / С. С. Алексєєв. – М.: Юрид. лит., 1975. – С. 197.

галузі права»⁸. Погоджуємось із такою позицією, адже судове право дійсно як комплексна галузь має здійснювати правове регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері здійснення судовою владою правосуддя, а також створити підґрунтя для всіх процесуальних галузей права, щоб забезпечити єдність судової влади, наблизити усі судові процеси. Таке наближення має відбутись не шляхом механічного об'єднання існуючих процесуальних галузей права, а формуванням спільних засад судочинства.

Відтак важко погодитись із висловленою А. П. Гуськовою позицією щодо категорії судового права, під якою дослідниця розуміє заснований на праві судовий процес, складовими елементами якого є всі процесуальні галузі права, «залишаючи в стороні судоустрій, який у певній мірі здійснює свій організаційно-правовий вплив, але його складовою частиною бути не може»⁹. Вважаємо, що такий підхід, що базується на радянській концепції судового права, на сьогодні не відповідає потребам правової дійсності та юридичної практики. Об'єднання судового процесу в єдину галузь навіть із виробленням спільних засад і принципів, без матеріально-правових норм, що визначають судоустрій та засади здійснення правосуддя в Україні, на нашу думку, буде фрагментарним та невиправданим.

Звідси песимістичні прогнози щодо долі судового права як самостійної галузі, що, на думку Л. Лобойко і О. Шило, «не має перспектив на існування, бо предмети регулювання окремих галузей права, які претендують на роль її складових, суттєво різняться за змістом»¹⁰.

Судовий процес може бути складовою судового права, його особливою частиною, але відірваний від норм матеріального права, він ризикує стикнуться з критикою вчених-процесуалістів про те, що всі види судових процесів мають більше відмінностей, ніж спільних рис. Саме тому, на наш погляд, формування нової комплексної галузі судового права має відбутись із врахуванням сучасних реалій юридичної практики та базуватись на теоретичних здобутках вітчизняної юриспруденції.

В. Бойко, В. Євдокимов, О. Юлдашев пропонують визначити судове право як сукупність позитивних прав, що забезпечують природне право людини на справедливий судовий захист¹¹. Відтак судове право у їх розумінні це

⁸ Москвич Л. Судове право: крок від теорії до галузі права / Л. Москвич // Право України. – 2015. – №3. – С. 21.

⁹ Гуськова А. П. Судебное право: история и современность судебной власти в сфере уголовного судопроизводства: монографія / А. П. Гуськова, Н. Г. Муратова. – М.: Юрист, 2005. – 176 с. [Электронный ресурс] // Сейчас.ру. – 2015. – 106 с. – Режим доступа: <https://www.lawmix.ru/commlaw/1333>. – С. 18.

¹⁰ Лобойко Л. Концепція судового права у контексті судового захисту прав і свобод / Л. Лобойко, О. Шило // Право України. – 2015. – № 3. – С. 63, 64.

¹¹ Бойко В. Ф. Право людини на правосуддя (Судове право України): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. Ф. Бойко, В. О. Євдокімов, О. Х. Юлдашев. – К.: Варта: МАУП, 2003. – С. 6, 7.

суб'єктивне право особи, яке забезпечується державою через створене нею позитивне право.

На думку А. Селіванова, судове право ідентифікується з теорією правового забезпечення суспільних відносин, пов'язаних зі здійсненням правосуддя. У цьому можна побачити самостійне призначення судового права як вчення про судову владу в публічно-правовій системі України. Отже, робить висновок дослідник, судове право нині справді претендує на місце самостійної галузі вітчизняної наукової юриспруденції¹².

Погоджуємось із визначенням судового права, запропонованого Л. Москвич, як частини публічного права, яке «вивчає основні засади функціонування судової влади, а саме: основи судоустрою, які обумовлюються потребою належного забезпечення права на судовий захист; основи судового процесу, які включають спільні (загальні для всіх видів судочинства) засади судового провадження та відображають специфіку цього виду юридичного процесу; основи судового управління, які вивчають місце суду в державному механізмі, закони ефективної взаємодії суду з державними органами та суспільством тощо»¹³. У цьому визначенні детально охарактеризовано предмет судового права, тобто те коло суспільних відносин, що врегульовуються у межах цієї галузі права.

Наступною необхідною ознакою для виокремлення судового права як галузі права є метод правового регулювання, що визначає якими способами та засобами здійснюється регулювання тих суспільних відносин що становлять предмет відповідної галузі. Традиційно виокремлюють два основних методи правового регулювання: імперативний та диспозитивний. У зв'язку з тим, що судове право є галуззю публічного права і вивчає правосуддя та судову владу, його основним методом виступає імперативний метод правового регулювання. Проте поряд із цим, як і в багатьох інших галузях публічного права, судове право характеризується елементами диспозитивності, до яких можемо віднести інститут примирення в судовому процесі, принципи рівності сторін перед законом і судом, принципи змагальності сторін та диспозитивності тощо.

Отже, вважаємо, що сьогодні є вже всі підстави стверджувати, що судове право в Україні сформувалось в окрему галузь українського права, що має окремий предмет правового регулювання – суспільні відносини у сфері правосуддя, так і специфічний метод правового регулювання – імперативно-диспозитивний. А судове право як галузь права можемо визначити як сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері здійснення

¹² Селіванов А. О. Судове право: нова галузь права чи теоретична думка? / А. О. Селіванов // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 6 (94). – С. 6–9.

¹³ Москвич Л. Судове право: крок від теорії до галузі права / Л. Москвич // Право України. – 2015. – № 3. – С. 24.

та реалізації правосуддя шляхом здійснення судочинства. Звичайно, це визначення має загальний характер і не претендує на повноту, але має на меті окреслити особливий предмет цієї галузі – правосуддя.

Правосуддя в Україні здійснюється судовою владою у п'ятьох формах судочинства: конституційного, цивільного, господарського, кримінального й адміністративного, а доктрина судового права набуває особливого значення як імпульс для дослідження предмета спеціальної галузі юриспруденції – науки про судове право, яка відображає не тільки наукову концепцію, теоретичну модель, а й реально існує явище правового життя, в якому існують судова влада і судовий порядок¹⁴.

Відтак у другому значенні судове право слід розглядати як юридичну науку. У цьому сенсі вона є ширшою, ніж галузь права. Як наука судове право включає праці, теоретичні напрацювання дослідників, що створюють теоретико-методологічні основи дослідження, пошуку оптимальних моделей, аналізу, практичні рекомендації, концепції з питань практичного врегулювання суспільних відносин у сфері правосуддя. Саме наука судового права створила передумови для виокремлення судового права в окрему галузь права.

Проте необхідно визнати, що у сучасній українській юриспруденції судове право є ще дуже молодою та малодослідженою наукою. Предмет дослідження судового права переважно розкривається у працях вчених конституціоналістів та процесуалістів. Цю тезу підтверджує і М. Колоколов стверджуючи, що знання про судову владу, які наразі розкидані по цілій групі гуманітарних наук, нагально потребують узагальненого викладення у межах єдиної фундаментальної науки¹⁵.

Судове право як наука являє собою галузь спеціальних знань щодо закономірностей функціонування судової влади, її місце в системі державних органів та суспільну роль, організаційні засади належних умов для функціонування, процедуру судочинства та специфіку владного впливу на суб'єкти права¹⁶.

Формуванню науки судового права сприяє існування окремої спеціальності для захисту дисертацій в Україні – 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. Відповідно до паспорту цієї спеціальності досліджуються питання правової природи судової влади, проблеми розвитку законодавства щодо завдань і структури судової системи, правовий статус суддів та органів, що складають інфраструктуру судової влади.

¹⁴ Селіванов А. Судове право як самостійна галузь системи сучасного українського права / А. О. Селіванов // Право України. – 2015. – № 3. – С. 9–17.

¹⁵ Колоколов Н. А. Судебная власть: о сущем феномена в логосе: монографія / Н. А. Колоколов. – М.: Юрист, 2005. – С. 6.

¹⁶ Москвич Л. Судове право: крок від теорії до галузі права / Л. Москвич // Право України. – 2015. – № 3. – С. 19.

Судове право як навчальна дисципліна в Україні практично не сформована. Питання судоустрою, системи судів, конституційних принципів їх побудови розглядається фрагментарно у межах теорії держави і права, конституційного права, предмету щодо судових та правоохоронних органів тощо. І лише в небагатьох навчальних закладах існують окремі кафедри з проблем судового права та викладається однойменна навчальна дисципліна. Насамперед, у цьому плані передовим є Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», де викладається навчальна дисципліна «Судове право», розроблено навчально-методичний посібник із цього предмету¹⁷. Проте це швидше виняток із загального правила. Тут ми наштовхуємось на питання щодо доцільності вивчення такого предмету студентами юридичних факультетів у вищих навчальних закладах України. У цьому контексті погоджуємось із А. В. Цихоцьким, який зазначає, що вивчення студентами судового права є вкрай важливим для підготовки юристів, оскільки майбутній фахівець опановує знання, що є потрібними для фундаментальної підготовки правознавця, засвоює правові поняття, знання яких необхідно для забезпечення ефективної діяльності органу державної влади в умовах формування державності та ринкової економіки, а також формує свою правову культуру і здатність приймати правові обґрунтовані рішення¹⁸.

Отже, можемо зробити висновок, що сьогодні питання судового права в Україні є вкрай актуальні в умовах постійного реформування судової системи та пошуку оптимальної моделі судової влади, створення механізмів її незалежності та об'єктивності, неупередженого розгляду та вирішення судових справ. Судове право є новим явищем для вітчизняної науки та права загалом. Вважаємо, що інтенсифікація теоретичних досліджень у галузі судового права сприятиме вдосконаленню правової сфери реалізації правосуддя та створенню належної законодавчої бази.

Дослідження поняття та сутності судового права дозволило нам прийти до висновку щодо необхідності виокремлення трьох підходів для визначення судового права як галузі права, науки та навчальної дисципліни. Однак питання судового права потребує подальших фундаментальних наукових досліджень, що сприятиме його утвердженню у вітчизняній правовій науці та подальшому формуванню відповідної галузі українського права.

---

¹⁷ Навчально-методичний посібник з навчальної дисципліни «Судове право» (галузь знань 0304 «Право», освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр», напрям підготовки 8.03040101 «Правознавство») для студентів факультету № 8 заочної форми навчання / уклад. І. С. Марочкін, Л. М. Москвич, І. В. Назаров та ін. – Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – 30 с.

¹⁸ Цихоцький А. В. Судебное право как учебная дисциплина в системе подготовки юристов: проблемы становления / Анатолий Викторович Цихоцкий // Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: право. – 2008. – № 1. – Т. 4. – С. 28.

Бібліографія:

1. Прилуцький С. В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава): монографія / С. В. Прилуцький. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2012. – 317 с.
2. Code Judiciaire (10 octobre 1967) [Ressource électronique]. – 368 p. – Mode d'accès: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/fr/be/be136fr.pdf>.
3. Code de l'organisation judiciaire [Ressource électronique] // Journal officiel de la Republique Française. – 18 mars 1978. – Mode d'accès: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000337659>.
4. Гуськова А. П. Судебное право: история и современность судебной власти в сфере уголовного судопроизводства: монография / А. П. Гуськова, Н. Г. Муратова. – М.: Юрист, 2005. – 176 с. [Электронный ресурс] // Сейчас.ру. – 2015. – 106 с. – Режим доступа: <https://www.lawmix.ru/commlaw/1333>. – Загл. с экрана.
5. Падох Я. Давнє українське судове право (конспект викладів) / Я. Падох. – Мюнхен – Париж, 1949. – 49 с.
6. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия. Опыт комплексного исследования / С. С. Алексеев. – М.: Статут, 1999. – 712 с.
7. Алексеев С. С. Структура советского права / С. С. Алексеев. – М.: Юрид. лит., 1975. – 264 с.
8. Москвич Л. Судове право: крок від теорії до галузі права / Л. Москвич // Право України. – 2015. – №3. – С. 18–25.
9. Гуськова А. П. Судебное право: история и современность судебной власти в сфере уголовного судопроизводства: монография / А. П. Гуськова, Н. Г. Муратова. – М.: Юрист, 2005. – 176 с. [Электронный ресурс] // Сейчас.ру. – 2015. – 106 с. – Режим доступа: <https://www.lawmix.ru/commlaw/1333>. – Загл. с экрана.
10. Лобойко Л. Концепція судового права у контексті судового захисту прав і свобод / Л. Лобойко, О. Шило // Право України. – 2015. – № 3. – С. 60–70.
11. Бойко В. Ф. Право людини на правосуддя (Судове право України): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. Ф. Бойко, В. О. Євдокімов, О. Х. Юлдашев. – К.: Варта: МАУП, 2003. – 256 с.
12. Селіванов А. О. Судове право: нова галузь права чи теоретична думка? / А. О. Селіванов // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 6 (94). – С. 6–9.
13. Москвич Л. Судове право: крок від теорії до галузі права / Л. Москвич // Право України. – 2015. – № 3. – С. 18–25.
14. Селіванов А. Судове право як самостійна галузь системи сучасного українського права / А. О. Селіванов // Право України. – 2015. – № 3. – С. 9–17.
15. Колоколов Н. А. Судебная власть: о сущем феномена в логосе: моногр. / Н. А. Колоколов. – М.: Юрист, 2005. – 560 с.
16. Москвич Л. Судове право: крок від теорії до галузі права / Л. Москвич // Право України. – 2015. – №3. – С. 18–25.

17. Навчально-методичний посібник з навчальної дисципліни «Судове право» (галузь знань 0304 «Право», освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр», напрям підготовки 8.03040101 «Правознавство») для студентів факультету № 8 заочної форми навчання / уклад. І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, І. В. Назаров та ін. – Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – 30 с.

18. Цихоцкий А. В. Судебное право как учебная дисциплина в системе подготовки юристов: проблемы становления / Анатолий Викторович Цихоцкий // Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: право. – 2008. – №1. – Т. 4. – С. 24–28.